

№5 Дәріс. Саясат философиясындағы саяси антропология мәселесі

Дәрістің мақсаты: Саясат философиясындағы саяси антропологияда құнды басымдылық мынадай қағидаларға негізделеді: адам қоғам үшін емес, қоғам адам үшін деген негізгі қағидалары жан жақты түсіндіруге негізделеді.

Дәріс жоспары:

1. Саяси антропологияның негізі қағидалары
2. Саяси антропологияның теориялық әдісі
3. Саяси антропологияның саясаттағы ролі

Заманауи саяси білімде саяси антропологияның алатын орны ерекше. Оны «саяси адамның» ғылымы ретінде анықтауға болады, яғни саяси шығармашылық субъектісі ретінде, оның мүмкіншіліктері мен шекарасы, сондай-ақ әлеуметтік және рухани қоғамға әсері деп қарастырамыз.

Дихотомия көлемінде субъект-саяси антропология жүйесі субъектінің бір қырын көрсетеді. Ол басқа саяси ғылымдар саласы сияқты саясаттың институционалды жүйесіне басымдық береді. Саяси антропология бір жағынан «жүйелік» фетишизмге қарсы тұрады. «жүйелік» фетишизм билік пен басқару жаңа саяси үдерісте адамды жоғалтып бара жатқан құндылықтың бірі деп көрсетеді, ал бір жағынан гуманистік құндылықты саясатқа түсірген тар прагматизм деп көрсетіледі. Саяси антропологияда құнды басымдықтар мынадай қағидаларға негізделеді: адам қоғам үшін емес, қоғам адам үшін.

Саяси антропологияда мынадай өзекті мәселелер сараланады: саясатты гуманизациялау, адамзатты қатаң саяси технологиялардан сақтау яғни биліктің «мегамашинасынан», сондай-ақ саясатта тұлғаның шығармашылық мүмкіншіліктеріне қол жеткізуі. Адамның саясатты өлшеу мәселесі, «үлкен саясат» мақсаттары мен жекелеген тұлғалардың мүдделерін жеке қажеттілік құндылықтар гуманитарлы сараптама жасауды қажет етеді, яғни осының барлығын саяси антропология қамтиды.

Саяси антропология – біздің қоғамдағы жаңа ғылыми педагогикалық пән. Ол өзіндік дәрежеде мәдени және философиялық антропологиямен, әлеуметтік психологиямен, «адам факторын» басқару теориясымен т.б. байланысты. Алайда саяси антропология пән ретінде жаңадан қалыптасып келе жатыр. Сондай-ақ «саяси адам» мен «экономикалық адам», демалыс адамы мен еңбек адамының арасында билікті бөлісу мәселесі, ақылды экономиканың және саясаттың, саясаттың және мәдениеттің, саясаттың және идеологияның шектеулі мәселесі тұрды. Жаңаша біздің қоғамдық ғылымда «саяси адамды» мотивациялау яғни оның саясаттағы орнын кәсіптік жағдайда немесе мақсаттық, шығармашылық негізде анықтау.

Саяси антропологияның қалыптасуы заманауи «гуманитарлық қайта өрлеу» заманының шеңберінде болып жатыр. «гуманитарлық қайта өрлеу» - гуманитарлық білімнің тез арада қажеттілікке ие болуы мен қоғамдағы

ролінің өсуінен болып отыр және «технократиялық синдромның» алдағы онжылдықта қайта тірілуі. Бұл жағдай адамдарға қаншалықты көп қауіп тудырып тұр, адамның берекелі өмір сүруіне, сондай-ақ адамзаттың Жер бетінде тіршілік етуінің өзі қауіпті мәселеге айналып отыр. Бұл қауіптерді өзімізден алыстату үшін жай ғана көңіл білдіру аздық етеді, ол үшін: адам және оны қоршаған орта, оның космостағы тіршілігі, табиғат пен тарихтағы түсініктері жайлы жаңа білімді мобилизациялау қажет. Осындай білімдер арасында саяси антропология ерекше орын алады. Онда саясатқа функционалды қадамдар жасалады. Бұл қадамдар өз орыны бұл білімдердің арасында саяси антропологияда орналасады. саясатқа функционалды жолдың онында, мақсат және құралдар, мүмкін және ретсіз, мәселелерге қатысты мәселелерге қатысты тиімділігі, тағайындау және мағына мәселелерге қатысты құндылық толықтырады. Қазіргі адам - бұл индивид ақиқатында бүкіләлемдік тарихи. оның құрастыруында белсене қатысады, қатар жергілікті әлеуметтік ортамен және дәстүрмен, глобалді реттің факторлары, мәдениеттер және өркениеттің диалогі, ғылымның түріндегі бүкіләлемдік рухани өндіріс, өнер және жаппай коммуникациялар. Ұлттық және өркениет бағдарларының әлемі тұздық микро және макро, ішкітектік ішкітектік және экзогенді ықпалдары сана және қазіргі адамның психикалығын оның өмірінің ерекше динамизмы хабарлай, оның рухының кернеулі драматургиясын құрастыра арқылы өтеді.

Бұл саяси антропологияның импульстер саяси процессте оларды кезігіп қалып қалай олардың салыстырмалы синтезіне жететінін келістіретін глобалді және парциалды ара қатыста болатын зерттейтін ерекше тақырып болып қалыптасады. Біздің ел үшін әсіресе бұл көкейкесті шығыспен және батыстың аралығында дүниелік өркениет процесс қайтадан өз тағдырын өзі шешетінбіз, индустриалды индустриалды және индустриядан кейінгі қоғаммен, солтүстік және оңтүстікпен. Ресейлік реформалар, ішкі көздермен қатар, даусыз экономикаға және мәдениетте бірігу тенденцияларымен өркениет ықпалы және салыстыру эффекттерге қатысты өз сыртқы импульсін де алады. Жалпы саяси антропологияда саяси адам өз мотивациясының кеңдігімен ерекшеленетіндігін үйретеді. Оған марксизм түсіндіргендей тек экономикалық қызығушылық жатпайды, сонымен қатар, ұлттық, мәдени, демографиялық, кәсіптік қызығушылықтардың сәйкес келмеуі саяси қақтығыстарды туындатады. Бұл қызығушылықтың әрқайсысы жүйелік нышандарда таптық психологиясымен жекелеген мәдени (немесе субмәдениет) тип болып табылады. Сондықтан да саяси антропологияны мәдениеттің және субмәдениеттің яғни саяси адамның әлеуметтік мәдениеттегі тұлғасын, саяси диалогі жайлы ғылым деп атауға болады. Ең алдымен бізге адамға әлеуметтік және антропологиялық қатынастарды айыруымыз керек. Әлеуметтану негізінде адамның қоғамдағы міндеттеріне, әлеуметтік ортада жүріс-тұрысына басымдық береді. Маркстың адамның анықтамасы бойынша «адам қоғамдық қатынастардың бөлшегі» яғни түгелімен әлеуметтік парадигмаға санады.

Әлеуметтануда құрылымдық функционалды әдістің қалыптасуы тегін емес, ол әдіс бойынша: адам жекелеген қоғамдық функцияларды және рольдерді тасымалдаушы болып табылады, және басты мәселесі басқарушы институттарға бейімделуі. Бұл жерде мән беретін нәрсе әлеуметтанулық сұрақтар бойынша индивидтің әлеуметтенуі, оның қоғамдық ортаға бейімделуі, оның қандайда бір құндылық жүйесіне интеграциялануы. Осылайша қоғам инвариант ретінде, ал адам бейімделгіш болып қала береді. Осымен қоғамдық педагогиканың да мүдделері байланысты: қоғам адамды тәрбиелеу керек және қайта тәрбиелеу керек. Ал «жаңа қоғам» - «жаңа адамды» қалыптастыру керек. Осы жерде атақты афоризм еске түседі: қоғамда өмір сүрмеу керек және одан еркін болмау керек. Батыста сол сынағыштық конформизмның аспабына тіпті ыңғайлы өкімі жүретін және социологиялық жолдың толық презумпциилері апологетикалық теорияға тууға оларға шыға тәуекел ететінін алдақашан байқады. Дегенмен анда батыста, мұндай жол монополиялық ықпал ешқашан алмады. Теорияларда социологиялық функционализмға оның персонализмы, экзистенциализм, феноменология, мәдени антропологияның қуатты зияткерлік дәстүрі қарсы тұрды, іс жүзінде - парламенттік демократия және көп партиялылықтың институттары, сонымен бірге нонконформисттық қозғалыстары жеке алғанда тағы сол сияқтылар. Осылайша ойлардың сынау бағыты мемлекеттік нормадан ауытқып бір жақты болды. Қоғам мен мемлекеттің ауытқуы жүйелік нормадан тыс қалды, алайда нормалар қоғамдық құрылыстың шикізаты және ешқандай норма жасайтын деректер болмайды. Сондықтан да біздің елде дін қуғындалды, адамдық нормаларды жоғары трансценденттік сипаты адамның басты болмысы болды, ал жердегі билікке сын айтуға және құндылық саласында монополияны шектеді. Саяси антропология өзінің зайырлы және ғылыми құндылықтарымен бұл мәселені шешеді. Ол адам табиғаты табиғаттағы тұлға құқығы, «саяси технологияның» қолдануының антропологиялық шекарасын сөз етеді. Адам құқығын бекітетін дәл осындай құқық халықаралық құжаттарда да көрсетілген. Әлеуметтік парадигмада Хельсинкі процесінің барлық жағдайы «гуманитарлық себеті» адам құқығын халықаралық стандарттар, адамның саясатты бағалауы және т.б. Шындығында адам табиғат заты емес, ол әлеуметтік зат, оның құқығы қоғамға тарихи процесте қандай құқық тиесілі болса сондай.

Бізге табиғи идеологияны емес көп жылдар бойы біздің елімізде жүрген жалпы адам құқығы мен құқықтық мемлекетті мойындаған философо-методологиялық белестерді анықтау қажет. Бұл белес негізінде адам табиғатының әлеуметтік саладан аластату жатыр. Адам табиғаты тек нақты ғылымдарда түсіндірілді яғни антропогенезден қазіргі кезең адамға дейінгі қалыптасу кезеңі. Алайда бұл процесс 30 мың жыл бұрын homo sapiens пайда болғаннан бастап тоқтатылған, ал адам табиғатына қатысты құрылымдар алғашқы қауымдық құрылыстан бастап адамзат тарихынан тыс алыстатылды. Табиғи ерекшеліктер және индивидтің қабілеттері адамзат тарихының алғышарты болып табылды, бірақ дегенмен жаңа детерминация мен бағыт бағдарға сәйкес келмеді.

Адамның антропологиялық түсінігіне әлеуметтік түсінік негізі қарсы тұрды. Бұл қоғамның дамуындағы квинтэссенциясы сияқты болды. Сонымен қатар, марксизм қоғамның формациялық типтері жаһандық болады деді яғни плюрализм және қоғамның типтері (өркениеттер) мойындалмады. Осылайша адам ешқандай тіреуге ие болған жоқ. Әлеуметтік қадамдар адамның ұжымдық тағдырына және бағынуға міндетті болды. Марксизмде ұжымдық әркелкілік таптарға бөлінуге алып келді. Әр индивид таптық тұрғыда ойланатын болды және өз пікірін тек жалпы таптың атынан айтатын, егер ол алдыңғы қатарлы тапқа жататын болса.

Қазірде ХХ ғасырда жинақталған тәжірибесіне сәйкес «жаңа адам» эксперименті тек тоталитарлы мемлекеттегі жеке меншікті «ұлттықтандыру» емес сондай ақ адамдық қасиеттерге де әсерін тигізді. Осы тұста постмодернизм мәдени дәстүрлерді қалпына келтіруге тырысты. Батыста постмодернизм тірі табиғатты қорғауға, өндірістік технологиялардың, экологиялық апаттардың алдын алу мақсатында жұмыс істейді. Жалпы біздің постмодернистік сеніміміз доминантты сипат алады. Өндіріс технологияларының қатыгез жоюшылығы біз үшін екінші мәселе болып отыр. Өндірістік және уақыт жағынан тарихи және метафизикалық әлемнің көрінісі табиғат емес адамның өз өзінен жоқ болып жатқанын көрсетеді. Батысқа қарағанда біз жыл санауымызды яғни «жаңа әлемімізді» өндірістік төңкерістерден немесе ғылыми техникалық революциялардан бастаған жоқпыз, 1917 жылғы «жаңа адам» жасаудан бастадық. Большевизмнің жаңашылдығы тек адамға бағытталған болатын, яғни қатаң саяси технологиялар жаппай террорға, геноцидке алып келді. «Партия сүйіктісі» Н.Н.Бухарин жазғандай «пролетарлық мәжбүрлеулер ату мен еңбек міндеткерлігі капиталистік дәуір адамынан коммунистік адам методы болды». Біздің қазіргі таңданып сілкінуіміз Батыстың экологиялық сілкінуінен айырмашылығы бірінші кезекте адам мәселесінің сілкінуі. Мынаны мойындаған жөн гомо советикус (кеңес адамы) өз ата тегі гомо сапиенстен көп жағдайда ауытқыған. Ол жер шарының 60% алып жатса да аштық жағдайға түсуі. Өндіріс көлемі жағынан әлемдік өндіріс көлемінің 70% игере тұра халық игілігіне жарайтын өнім емес, тек қоймаларда сақталатын өнімдер өндірді. Сондай-ақ барлық энергиясын жаулар іздеуге жұмсады. Бұрынғы социалистік Шығыс Европа мемлекеттерінде гомо советикус толық қалыптасып болмаса да, бүгінде ол өркениеттік қоғамға кіре алмай отырғандығын көрсетеді. Негізі барлық социалистік мемлекеттерге яғни «жаңа адам» экспериментінің зардабынан кең көлемді адамды қалпына келтіру шараларын өткізу керек. Бұл дегеніміз халықты қатаң саяси идеологиялық техноогиялардан сақтау. Біздің постмодернизм посттоталитаризм негізінде болып отыр, ол ерекше антропологиялық доминант болып табылады. Бұл қазіргі батыс адамымен бірлікте екенін көрсетпейді.

Біз қанша экологиялық мәселелерді алға тартсақта, ол бізге тұрақсыз немесе ол бізге антропологиялық мәселе болып шығады. Біздің реформа бірінші кезекте гомо сапиенс қалпына келтіру, ол тек антропологиялық

қозғалыс арқылы мүмкін болады. Сонымен қатар, біз қоғамдық өмірді гуманизациялауымыз қажет, ал бұдан қоғамдық ғылымдарды гуманитаризациялау шығады. Бұл біріншіден диктаттан – марксистік сциентизмнан азат етуді талап етеді. Марксистік сциентизм өз кезегінде рухани дүние мен экономикалық жүйені тап мүддесіне бағындырумен болатын. Сондықтанда жаңа рухани революция қажет, тамырлы дүниетанымдық методологиялық негіздерді қайта қарап, әлемнің жаңа көрінісін қалыптастыру керек. Батыста қазіргі саяси ғылым бейтарап саясаттану деп аталады. Ал бізде әлеуметтік детерменизмге негізделген билеуші тоталитарлық дәстүрді мемлекеттік машинаға айналдырып отыр.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Смирнов Б.А. Политическая сфера общества. М., 2010
2. Поздняков Э.А. Философия политики. М.,2014
3. Дугин А.Г. Философия политики М., 2012
4. Анджей Шахай, Марек Якубовски. Философия политики. М.,2011
5. Гаджиев К.С. Политическая философия. М.,2009
6. Панарин А.С. Философия политики М.,2008
7. Пернацкий В.И. Философия политики и права. Учебное пособие.М.,2012
8. Касымжанов А.Х. Портреты: Штрихи к истории Степи Вып.1 Алматы:Ун-т "Кайнар",1995
9. Сегизбаев О.А. Казахская философия XV-XXвека.Алматы: Ғылым,2001
- 10.Әлемдік философиялық мұра. 20 томдық. – Алматы, 2005-2008
- 11.Батыс философиясы: бастауынан бүгінгі күнге дейін: оқулық / Дж. Реале, Д. Антисери ; ред. Т. Х. Ғабитов. – Алматы., 2012.
12. Мырзалы С.Философия– Алматы, 2008.
13. Хасанов М. Петрова В.Джамбаева Б. Философия. А.,2014ж
14. Татьяна Хвостовицкая. Philosophy and Politics / Философия и политика. М.,2009
- 15.Гуторов В.А. Философия политики за рубежа тысячелетий : судьба классической традиций. Полис. 2001
- 16.Василенко И.А. Политическая философия. М.,2004. 204-с
- 17.Гобозов И.А. Философия политики. 1998. - 154 с
- 18.Каспэ С. Политическая форма и политическое зло. 2016. — 216 с
- 19.Макаренко В.П. Аналитическая политическая философия